

Ghi chú về di cốt Tây Sơn trong Ngục Thất Khám Đường

Phạm Văn Bản dịch thuật

Dẫn nhập:

Dưới đây là vài điểm mốc lịch sử cần tham khảo trước khi đọc bài viết "*Ghi chú về di cốt Tây Sơn trong Ngục Thất Khám Đường*" của Nguyễn Đình Hòa, Phó Đốc học Trường Hậu Bồ Huế.

1) Hai trường đào tạo quan lại là Trường Hậu Bồ tại Huế (Ecole d'Administration à Hue) thành lập ngày 5-5-1911 dưới triều Duy Tân. Trước đó, năm 1903, đã có Trường Hậu Bồ tại Hà Nội nhưng đến năm 1912, đổi tên thành Trường Sĩ Hoạn, Ecole des Mandarins à Hanoi hay Ecole des aspirants-mandarins, Ecole d'Apprentis Mandarins hay Ecole des fonctionnaires indigènes). Tuy nhiên, ngày 21-12-1917, Toàn quyền Albert Sarraut ban hành bằng Nghị Định giải thể cả hai trường và thế bằng Trường Pháp Chính Đông Dương (École de Droit et d'Administration) kết thúc chế độ thi cử của Việt Nam.

2) Vua Gia Long (嘉隆 1762-1820, thời gian trị vì 1802-1820) có tên húy là Nguyễn Phúc Ánh, thường gọi tắt là Nguyễn Ánh. Vua Gia Long là người đã thống nhất đất nước sau một chuỗi dài nội chiến giữa hai chúa Trịnh và Nguyễn, cũng như sau khi tiêu diệt nhà Tây Sơn.

3) Vua Đồng Khánh (同慶 1864-1889, thời gian trị vì 1885-1889), có tên húy khác nhau theo nhiều tài liệu: Nguyễn Phúc Ứng Kỳ, Nguyễn Phúc Ứng Thị, Nguyễn Phúc Ứng Biện, Nguyễn Phúc Chánh Mông, và Nguyễn Phúc Đường. Do vua Hàm Nghi bỏ triều đình để chống Pháp, Thống Tướng de Courcy phái de Champeaux đến yết kiến Hoàng Thái Hậu Từ Dũ để xin lập Ứng Kỳ thế vua Hàm Nghi. Ngày 19-9-1885, Nguyễn Phúc Ứng Kỳ phải đích thân qua dinh Khâm sứ Pháp để làm lễ lên ngôi vua. Vua Đồng Khánh chỉ trị vì được ba năm thì bị bệnh và mất vào ngày 28-1-1889.

4) Vua Thành Thái (成泰 1879-1907, thời gian trị vì 1889-1907) có tên húy là Nguyễn Phúc Bửu Lân hay Nguyễn Phúc Chiêu.

Sau đây là nguyên văn bài viết bằng tiếng Pháp, đăng trong Đô Thành Hiếu Cổ Xã, số thứ hai, năm thứ hai (tam cá nguyệt Avril-Juin 1914):

NOTE SUR LES CENDRES DES TÂY-SƠN DANS LA PRISON DU KHAM-DUONG ¹

Par Nguyễn-Đình-Hòe
Sous-Directeur de l'Ecole des Hậu-Bổ

C'est pendant l'hiver de l'année nhâm-tuất (1802) que le Prince Nguyễn-Ánh 阮映, le seul et dernier de la dynastie des Nguyễn, après avoir vaincu successivement les Trịnh 鄭 et les Tây-Son, fit son entrée triomphale à Hué. Proclamé Empereur, il prit le chiffre de Gia-Long, célébra une cérémonie au Temple royal, cérémonie solennelle de Hiến-phù 獻浮 ². A l'issue de cette cérémonie, le Prince ordonna l'exhumation des corps des rois Tây-Son 西山, Nguyễn-Văn-Nhạc 阮文岳 et Nguyễn-Văn-Huệ 阮文惠, dont les restes furent écrasés au pilon et jetés au vent. Seuls les crânes de ces deux rebelles furent épargnés, mais furent envoyés au Ngục Thất 獄室 ³ et, mis au secret dans des jarres.

Suivant une légende historique, il y aurait eu au Khám-Đường trois jarres, les deux premières renfermant les crânes de Nguyễn-Văn-Nhạc et de Nguyễn-Văn-Huệ, la troisième contenant soit les restes de Nguyễn-Văn-Lữ 阮文呂, soit ceux de

GHI CHÚ VỀ DI CỐT TÂY SƠN TRONG NGỤC THẤT KHÁM ĐƯỜNG

Nguyễn Đình Hòe
Phó Đốc học Trường Hậu Bổ

Chính vào mùa Đông năm Nhâm Tuất (1802), hoàng thân Nguyễn-Ánh 阮映, hậu duệ duy nhất và cuối cùng của triều Nguyễn, sau khi thành công đánh bại Chúa Trịnh 鄭 và nhà Tây-Son, tiến vào Hué mở cuộc khai hoàn. Xưng vua, ông lấy niên hiệu là Gia Long, cử hành một buổi lễ tại đền Thái Miếu, một buổi lễ Hiến-phù 獻浮 trang trọng. Sau khi kết thúc buổi lễ, Vua ra lệnh khai quật thi thể của các vua Tây Sơn 西山, Nguyễn-Văn-Nhạc 阮文岳 và Nguyễn-Văn-Huệ 阮文惠, mà hài cốt bị dùng chày giã nát ra và ném theo gió. Chỉ có đầu lâu của hai kẻ phản loạn này được chừa ra, nhưng gửi vào Ngục Thất 獄室 và, bí mật giữ trong chum.

Thế theo các truyền thuyết lịch sử thì có ba chum tại Khám Đường, hai chum đầu tiên nhốt đầu lâu của Nguyễn Văn Nhạc và Nguyễn Văn Huệ, chum thứ ba hoặc phải của Nguyễn Văn Lữ 阮文呂, hoặc phải của Nguyễn Quang Toàn 阮光縉. Người ta

¹ Communication lue à la réunion du 23 avril 1914: Thông báo đọc tại buổi họp ngày 23-4-1914

² Cette cérémonie consistait dans la célébration d'un sacrifice en l'honneur des soldats morts durant la guerre et dans la présentation dans le lieu sacré des prisonniers de guerre et du butin fait sur l'ennemi: Buổi lễ này tưởng niệm và vinh danh các chiến sĩ tử trận trong chiến tranh, cử hành ngay tại nơi tế tù nhân chiến tranh và chiến lợi phẩm thu được từ quân giặc. Ghi chú của người dịch: hiến phù là buổi tế các tù nhân chiến tranh sau khi thắng trận.

³ Le Ngục-Thất était l'ancien Khám-Đường. C'est Minh-Mạng dans la 6e année de son règne qui transforme le nom de Ngục-Thất c'est-à-dire maison d'arrêt, et lui donna l'adjonction de Khám-Đường (salle d'examen judiciaire) : Khám-Đường Ngục-Thất 勘堂獄室: Ngục Thất là tên trước tên Khám Đường. Vào năm thứ 6, vua Minh Mạng đổi tên Ngục Thất - nghĩa là nơi bắt giam - và cho thêm cho nó cái tên Khám Đường (cái phòng để tra xét tư pháp, tù tội), gọi là Khám Đường Ngục Thất.

Nguyễn-Quang-Toản 阮光纘. C'est ce que l'on ne peut préciser.

Ces trois jarres étaient gardées dans des cases séparées du Khâm-Đường. Elles étaient enchaînées et les portes de leurs cases étaient scellées. Chaque mois l'état des fermetures était vérifié par une commission spéciale. Ces jarres faisaient l'objet d'un culte particulier qui leur venait des *lính* préposés à la garde du Khâm-Đường qui leur attribuaient un rôle efficace dans la recherche des prisonniers évadés. Les prisonniers eux-mêmes voyaient dans les Tây-Son, dont les restes étaient enfermés dans ces jarres et enchaînés comme eux, des Esprits et des Génies qu'ils vénéraient dans le but d'obtenir pour eux une protection et un adoucissement dans le régime des prisons. Ces jarres, au surplus, étaient dénommés Ông Vô ou Chúa Ngụy « Les Messieurs des jarres » ou « les Seigneurs rebelles. »

Ces jarres on dû disparaître vers l'époque du guet-apens de Hué en 1885, emportées intentionnellement par les prisonniers qui s'enfuirent alors.

Il existe encore deux légendes très particulières au sujet des cendres des Tây-Son.

L'une, racontée par des femmes du Palais, dit que l'un de ces crânes aurait apparu à Đổng-Khánh dans l'intérieur même du palais. Dès qu'il fut aperçu, il se transforma en chat-tigré que Đổng-Khánh très bon tireur ajusta de son fusil. Le chat aussitôt se changea en un coq doré qui disparut après une évolution sur un meuble du palais. Cette apparition fut malheureuse pour le roi Đổng-Khánh qui bientôt tomba malade et mourut très rapidement.

L'autre légende, aussi incroyable que la

Nguyễn Quang Toản 阮光纘. Người ta không thể biết chính xác điều này.

Ba chum này được canh giữ trong các học riêng biệt của Khâm Đường. Chúng bị xiềng lại và nắp học được niêm phong. Hàng tháng, có một ủy ban đặc biệt kiểm tra dấu khóa đã được niêm. Các chum này tạo thành một vật thờ riêng biệt cho các *lính* được giao phó việc canh gác Khâm Đường, đóng góp một vai trò hữu hiệu trong việc truy tìm các tù nhân bỏ trốn. Các tù nhân tự họ xem người Tây Sơn - có hài cốt bị giam trong các chum và bị xiềng xích giống như họ - như những Linh Hồn và Thần Thánh mà họ sùng bái để cầu mong mang lại cho họ sự bảo hộ và giảm giảm trong quy chế ngục tù. Các chum này, au surplus, được gọi là Ông Vô hay Chúa Ngụy.

Các chum này biến mất vào giai đoạn âm mưu tại Huế vào năm 1885; các tù nhân bỏ trốn lúc bấy giờ nói rằng các chum này được cố ý lấy đi.

Vẫn còn có hai truyền thuyết rất đặc biệt về vấn đề tro cốt Tây Sơn.

Thuyết thứ nhất, do các phụ nữ (cung nữ) trong Cung kể, là một trong các đầu lâu này xuất hiện trước vua Đổng Khánh, trong phòng cũng như tại cung điện. Khi bị thấy, nó biến thành hình con mèo vằn để vua Đổng Khánh, một xạ thủ rất giỏi, nhắm bắn. Con mèo cũng biến thành một con gà trống vàng biến mất sau khi chạy nhảy trên bàn ghế trong cung. Sự hiện hình này gây khốn khổ cho vua Đổng Khánh, không bao lâu sau thì ngã bệnh và qua đời rất nhanh.

Thuyết khác, cũng không thể tin được như

<p>précédente, raconte que Thành Thái, enfant, découvrant une de ces jarres, soit au Khám-Đường, soit au Palais, aurait été en agissant ainsi fortement impressionné par les esprits des Tây-Sơn qui auraient manifesté leur vengeance par une altération profonde dans la santé du jeune roi.</p>	<p>thuyết thứ nhất, kể rằng vua Thành Thái, lúc còn con nít, khám phá một trong các chum này, hoặc tại Khám Đường, hoặc tại Cung Điện, do hành động như vậy nên đã gây xúc động mãnh liệt đến các linh hồn Tây Sơn khiến họ hiển hiện sự báo thù bằng cách biến đổi trầm trọng tình trạng sức khỏe của vị vua trẻ.</p>
--	--